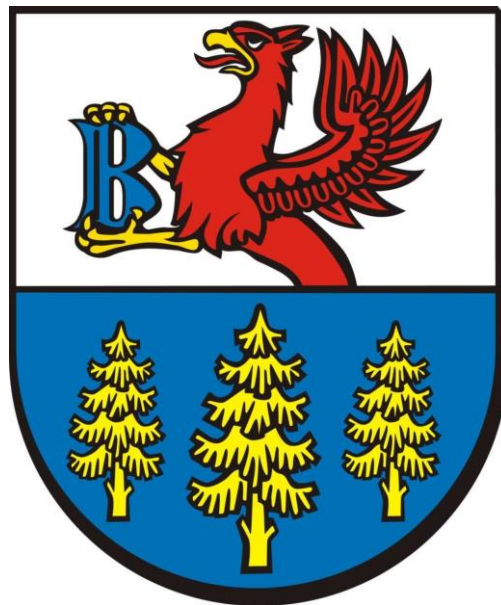

Załącznik do Uchwały Nr
Rady Miejskiej w Brusach
z dnia ..... czerwca 2020r.

**SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI
PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY BRUSY NA LATA 2016 – 2019**

**za okres
od 1 stycznia 2018 do 31 grudnia 2019**

Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Brusy na lata 2016 – 2019

Wprowadzenie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Brusy na lata 2016 – 2019, uchwalony został przez Radę Miejską w Brusach Uchwałą nr X/91/16 z dnia 22 stycznia 2016r. w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Brusy na lata 2016-2019” (opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego w dniu 4 kwietnia 2016r. pod pozycją 1339).

Realizację programu rozpoczęto w styczniu 2016r., zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 282 ze zm.) burmistrz co dwa lata sporządza sprawozdanie z realizacji Programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Niniejsze sprawozdanie obejmuje lata 2018 – 2019.

Priorytety i cele programu opieki nad zabytkami zostały określone w art. 87 ust. 2 w/w ustawy. Zgodnie z tym przepisem program ma na celu w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Opiekę nad zabytkiem obowiązek sprawować ma właściciel lub posiadacz zabytku poprzez zapewnienie warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Realizacja programu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej gminy w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W okresie sprawozdawczym, za pomocą instrumentów prawnych, finansowych i społecznych były podejmowane działania, które miały na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Brusy.

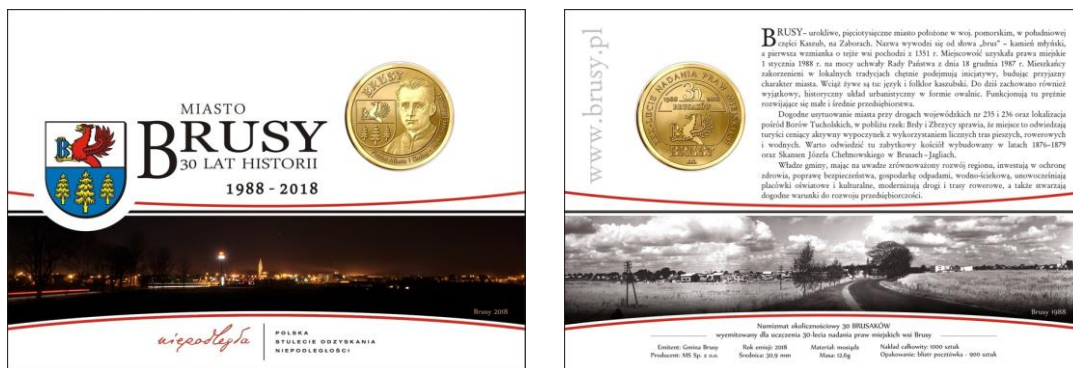
W jego realizację włączona została cała społeczność lokalna.

W 2018 r. Rada Miejska w Brusach Uchwałą Nr XXVI/250/18 z dnia 28 marca 2018 r. przyjęła sprawozdania z realizacji: **„Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Brusy na lata 2016-2019”** za okres od 1 stycznia 2016 do 31 grudnia 2017.

Dane o zabytkach, promocja i udostępnianie danych.

- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Brusy na lata 2016 – 2019 umieszczony został na BIP Urzędu Miejskiego w Brusach.
- Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta zarządzeniem Burmistrza Brus w 2013r. W 2015r. ewidencję uzupełniono m.in. o zespoły dworsko – parkowe, cmentarze i parki dworskie. Dokumenty udostępniane są przez pracowników urzędu miejskiego zainteresowanym osobom i podmiotom.
- W celu wyeksponowania obiektów dziedzictwa kulturowego dla potrzeb turystycznych i społecznych podejmowane są działania mające na celu promocję obiektów zabytkowych w materiałach promocyjnych i informacyjnych przygotowywanych przez Gminę Brusy, Centrum Kultury i Biblioteki im. Jana Karnowskiego w Brusach, Szkoły i Stowarzyszenia działające na terenie gminy.
- Rada Miejska w Brusach w dniu 30 marca 2017r. podjęła Uchwałę Nr XVIII/181/17 w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
Moc straciła Uchwała Nr XXIII-230/2006 Rady Miejskiej w Brusach z dnia 31 marca 2006r. w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności Gminy Brusy.
- W ramach działań związanych z popularyzacją i promocją dziedzictwa kulturowego:
  - 1) utworzono wystawę Miasto Brusy – 30 lat historii przedstawiającą rozwój Brus od nadania praw miejskich po czasy współczesne (2018r.),
  - 2) utworzono wystawę przedstawiającą Patrona Miasta i Gminy Brusy bł. ks. Józefa Jankowskiego (2019r.),
  - 3) zakupiono książki Pro memoria Stanisław Pestka (2018r.),
  - 4) wykonano chusty z nadrukiem Bruse – chusty wykorzystywane są przez delegacje Gminy Brusy podczas imprez i wyjazdów,
  - 5) w 2018r. wydano folder z monetą okolicznościową upamiętniającą nawałnicę, która przeszła nad gminą Brusy w sierpniu 2017r.,

- 6) wykonano numizmaty okolicznościowe – 30 Brusaków – upamiętniające 30-lecie nadania praw miejskich (2018r.)

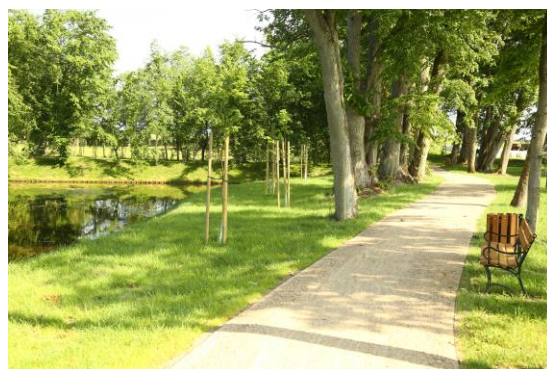

- 7) co roku w Leśnie organizowane jest stoisko promocyjne – bufet kolarski dla uczestników Maratonu Rowerowego KaszebeRunda,
- 8) prowadzony jest systematycznie program lokalny emitowany w telewizji kablowej pn.: „Wieści z Zaborów”,
- 9) prowadzone są i na bieżąco uaktualniane: strona internetowa www.brusy.pl oraz funpage na www.facebook.com/Miasto i Gmina Brusy,
- 10) na www.brusy.pl udostępniony jest wirtualny spacer po zabytkach i atrakcjach turystycznych gminy Brusy.

I. Poprawa stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego:

- 1) z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków uzgadniane są projekty decyzji o warunkach zabudowy w granicach obszarów i obiektów zabytkowych.
- 2) W latach 2018-2019 dla obszaru gminy Brusy opracowano a następnie uchwalono przez Radę Miejską w Brusach 2 zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które zawierają zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:
  - zmiana miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 64/2, 64/3, 64/4, 64/5, 64/6, 64/7 i części działki nr 64/8 położonych w obrębie ewidencyjnym Męcikał, gm. Brusy, uchwała Nr X/72/19 Rady Miejskiej w Brusach z dnia 2 października 2019r. – ochroną objęto stanowisko archeologiczne ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków,
  - zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 234/3, 234/4, 234/5, 234/6, 234/7 położonych w obrębie ewidencyjnym Czapiewice, gm. Brusy, uchwała Nr X/71/19 Rady Miejskiej w Brusach z dnia 2 października 2019r. – ochronie podlega historyczne, przestrzenne założenie wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze obiekty i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci dróg, nowoprojektowana zabudowa winna wkomponować się w historyczny układ pod względem lokalizacji zabudowy względem drogi, w tym formy architektonicznej (gabarytów, kształtu dachu, proporcji rzutu budynku).

- 3) Gminna Ewidencja Zabytków wymagała ponownego opracowania z uwzględnieniem aktualnego stanu nieruchomości i dokonania niezbędnych wykreśleń w związku z uszkodzeniami i zniszczeniami obiektów zabytkowych w wyniku nawałnicy, która przeszła nad gminą Brusy w nocy z 11 na 12 sierpnia 2017r. W lutym 2019r. została podpisana umowa, z firmą MESEL Pracownia Konserwacji Obiektów Zabytkowych Arkadiusz Ostasz, 22-100 Chełm, ul. Kopernika 28/5, na wykonanie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Brusy.
- 4) Przestrzeń o charakterze publicznym, która została poddana rewitalizacji w 2019r.:
- park podworski w Wielkich Chełmach, w którym uporządkowano zieleni poprzez usunięcie obcych gatunków oraz nasadzenie gatunków rodzimych, wykonano remont istniejących przepustów i grobli, odtworzono alejki parkowe z małą architekturą. Ponadto w ramach zadania zawieszono budki dla nietoperzy w ilości 17 szt. z systemem monitoringu obejmującym dwie kamery z oświetleniem LED. Projekt dofinansowany w ramach RPO WP na lata 2014-2020, działanie 11.4. Ochrona różnorodności biologicznej.

- budynek komunalny przy ul. Chełmowskiej 4 wraz z zagospodarowaniem otoczenia. Zadanie obejmowało m.in. termomodernizację budynku wraz z wykonaniem elewacji i zmianą pokrycia dachowego. Projekt dofinansowany w ramach RPO WP na lata 2014-2020, działanie 8.1.2 Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne – wsparcie dotacyjne.
- Ponadto w 2020r. zostanie poddany rewitalizacji budynek przy ul. Szkolnej 1 w Brusach z przeznaczeniem na cele społeczne wraz z zagospodarowaniem otoczenia. Projekt dofinansowany w ramach RPO WP na lata 2014-2020, działanie 8.1.2 Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne – wsparcie dotacyjne.
- 5) Informacje na temat możliwości uzyskania dofinansowania ze środków krajowych i zagranicznych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych można znaleźć na stronie internetowej Gminy Brusy. Na bieżąco informacji udzielają pracownicy Wydziału IFZ Urzędu Miejskiego w Brusach.
- 6) W okresie sprawozdawczym, Gmina Brusy udzieliła dotację w kwocie **50.000,00 zł** na prace konserwatorskie obejmujące malowanie wnętrza kościoła p.w. Wszystkich Świętych w Brusach.

Udzielona dotacja umożliwiła przeprowadzenie prac konserwatorskich i remontowych, w wyniku których utrwalono i zabezpieczono substancję zabytkową oraz przywrócono walory estetyczne zabytku.

W 2019 r. Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wszystkich Świętych w Brusach zrealizowała przedsięwzięcie pn.: „*Modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej należących do Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Wszystkich Świętych w Brusach*” dofinansowane ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W ramach zadania wykonano m.in. termomodernizację trzech budynków oraz instalację grzewczą w kościele.

W latach 2018-2019 prowadzono prace konserwatorskie przy ogrodzeniu kościoła. Prace polegały na powstrzymaniu procesów niszczących ogrodzenie, usunięciu skutków ich działań i zabezpieczeniu zabytku przed dalszą degradacją.

- 7) We współpracy z mieszkańcami prowadzone są bieżące remonty kapliczek. W 2018r. przeprowadzono prace konserwatorskie przy kapliczce w Wysokiej Zaborskiej. Prace zostały sfinansowane ze środków wpłaconych przez Doradztwo Mediowe (Grupa Radiowa AGORA).

Projekt koncepcyjny renowacji kapliczki wykonali: artysta malarz Ewa Bussold i arch. Paweł Bussold przy współpracy z konserwatorem zabytków.

8) Na podstawie dokonanych przeglądów stanu zachowania obiektów zabytkowych, znajdujących się we władaniu Gminy Brusy, zlecane są niezbędne remonty i naprawy - w miarę możliwości finansowych.

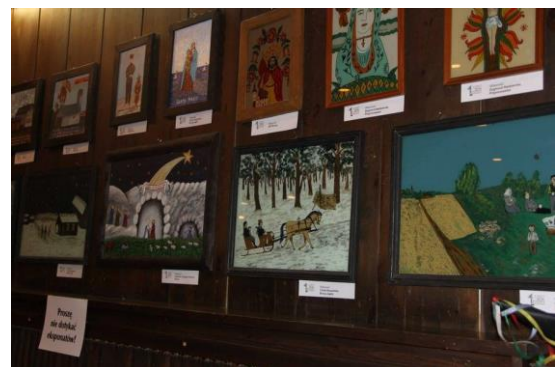
II. Budowanie lokalnej tożsamości oraz wzmocnienie kapitału społecznego w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego

1) Rok Józefa Chełmowskiego

W 2017 r. zainaugurowano obchody Roku Józefa Chełmowskiego. Z tej okazji odbyło się wiele wydarzeń kulturalnych na całych Kaszubach, m.in. wystawy pt. „Człowiek Renesansu”, rajd rowerowy śladami J. Chełmowskiego, pokazy teatralne „Świat wg. Chełmowskiego”, Konferencja „Noc z filozofią Józefa Chełmowskiego”, warsztaty regionalne i inne. W 2018 roku w Chacie Kaszubskiej była eksponowana wystawa „**Boć z niczego nic powstać nie może**”, składała się z rzeźb i obrazów należących do prywatnych kolekcjonerów i właścicieli i obejmowała około 100 eksponatów. Przez cały 2018 rok wystawa była prezentowana we wszystkich szkołach w gminie Brusy i poza nią.

Józef Chełmowski to rodowity Kaszub, który rzeźbił, malował, opowiadał o swoich dziełach i życiu. Mieszkał w miejscowości Brusy - Jaglie, w domu rodzinnym, który jest też prywatnym muzeum regionalnym, gdzie znajdują się jego rzeźby, obrazy, pamiątki rodzinne, przedmioty codziennego użytku i narzędzia używane w gospodarstwie.

W 2019 roku w związku z promowaniem sylwetki Józefa Chełmowskiego na Kaszubach, powstała stała wystawa prac Józefa Chełmowskiego, na której eksponowane są rzeźby i malarstwo artysty.

W **2019 roku** założono **Fundację Józefa i Jadwigi Chelmowskich**, której uroczyste otwarcie nastąpiło 20 lipca 2019 roku. Fundacja zajmuje się zachowaniem, utrzymaniem oraz promocją i rozwojem turystycznym skansenu, jak i ochroną spuścizny życia twórczego artysty Józefa Chelmowskiego. Opiekę nad Skansenem Fundacja będzie realizowała poprzez:

- wzmacnianie tożsamości regionalnej społeczeństwa lokalnego, działalność dla kultury kaszubskiej i języka kaszubskiego,
- rozwój kontaktów i współpracy między instytucjami: władzy, kultury i organizacjami pozarządowymi.

2) **Inspiracje Józefem Chelmowskim** to kolejne duże wydarzenie kulturalne, które zainicjowano 6 lipca w 2018 roku. Konkurs będzie organizowany cyklicznie co 2 lata. Spotkanie w 2018 roku rozpoczęło się podsumowaniem Konkursu Sztuki Ludowej im. Józefa Chelmowskiego. Organizatorami konkursu są: Centrum Kultury i Biblioteki

w Brusach, Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie i Gmina Brusy. Współgospodarzem uroczystości była rodzina pana Józefa Chełmowskiego. Na spotkanie przybyli goście i uczestnicy: rzeźbiarze i malarze z województw: pomorskiego i kujawsko – pomorskiego. Po wręczeniu nagród w konkursie, odbyło się podsumowanie pleneru rzeźbiarsko-malarskiego „Oczami Józefa Chełmowskiego”, którego dokonał Zygmunt Kędziński. Następnie wszyscy uczestnicy zwiedzili wystawę poplenerową i pokonkursową i wzięli udział w Traktacie Anielskim przygotowanym przez Mieczysława Giedrojcia.

- 3) Konkurs **Mój Jan Karnowski z Czarnowa** to konkurs zainicjowany przez bruski oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Konkurs ma na celu przybliżenie postaci słynnego w gminie Brusy poety kaszubskiego, sędziego, ideologa ruchu Młodokaszubskiego, a pochodzącego z Czarnowa Jana Karnowskiego (16.05.1886-2.10.1939). Konkurs przeznaczony jest dla dzieci i młodzieży i ma na celu podniesienie poziomu wiedzy o Janie Karnowskim, rozwijanie indywidualnych zdolności uczniów, pobudzanie do twórczego myślenia i rozwijanie wyobraźni u młodych ludzi. Uczestnicy muszą przygotować własny wiersz i go wyrecytować lub zaprezentować utwór muzyczny. Organizatorem konkursu jest bruski Oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego przy współpracy z Gminą Brusy i Centrum Kultury i Biblioteki. Konkurs organizowany jest co roku i ma charakter cykliczny.

- 4) **Międzynarodowy Festiwal Folkloru – Kaszubskie Spotkania z Folklorem Świata** – to największe wydarzenie kulturalne w regionie organizowane cyklicznie, odbywa się co roku pod koniec lipca, biorą w nim udział zespoły folklorystyczne z całego świata.

W sześciu miejscowościach powiatu chojnickiego i kościerskiego: w **Brusach, Chojnicach, Konarzynach, Kościerzynie, Wdzydzach i Wielu** występują barwne grupy folklorystyczne z różnych krajów. W 2018 roku wystąpiły zespoły z: **Białorusi, Bośni i Hercegowiny, Macedonii, Meksyku, Niemiec, Rosji, Turcji**. Natomiast w 2019 gościliśmy zespoły z: **Chile, Czech, Indii, Meksyku, Norwegii, Rosji, Serbii, Słowacji, Szwajcarii**, a także polskie zespoły folklorystyczne z **POLSKI**: z Warszawy **Warszawianka, Grajewianie** z Grajewa. Każdorazowo w festiwalu uczestniczą polskie zespoły folklorystyczne z Kaszub: Zespół Pieśni i Tańca **Kościerzyna** z Kościerzyny, **Kaszuby** z Wielu i Karsina, Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Chojnickiej **Kaszuby** z Chojnic, Zespół Pieśni i Tańca **Bławatki** z Chojnic, Dziecięco-Młodzieżowy Zespół Folklorystyczny **Kaszëbe** z Chojnic, Zespół Folklorystyczny **Kaszubskie Nuty** z Nowego Klincza, oraz **Kaszubski Zespół Folklorystyczny Krëbane, Dzôtci, Purtki, Gwiżdże, Krebanulcz i Małe Krebanulcz** z Brus.

„Kaszubskie Spotkania z Folklorem Świata” są przepięknym wydarzeniem rozpoczynającym się barwnym korowodem przechodzącym ulicami **Wielu**, w którym uczestnicy udają się na scenę przy jeziorze, gdzie odbywa się **KONCERT INAUGURACYJNY**. Przez kolejne dni zespoły występują równolegle na sześciu scenach w powiecie chojnickim i kościerskim. Festiwal jest wspaniałą okazją, by podziwiać kulturę mieszkańców różnych miejsc kuli ziemskiej, a jednocześnie zaprezentować i zareklamować nasz kaszubski folklor.

Festiwal kończy się **KONCERTEM FINAŁOWYM** w Brusach. Poprzedzony jest ekumeniczną **Mszą Świętą** w kościele pw. Wszystkich Świętych w Brusach, w której biorą udział wszystkie zespoły oraz uroczystym przejściem wszystkich uczestników w korowodzie ulicami miasta.

- 5) **Jarmark Zaborski** – to impreza cykliczna, organizowana w ostatnią niedzielę lipca w Brusach. Od kilku lat dla upamiętnienia lokalnego artysty, wydarzenie organizowane jest na ulicy Józefa Chełmowskiego. Jarmark w Brusach co roku gromadzi twórców ludowych i rzemieślników z całych Kaszub. Podczas Jarmarku można oglądać występy grup tańca ludowego z Centrum Kultury i Biblioteki. Ponadto można wziąć udział w „Konkursie kulinarnym”, który ma na celu promowanie kaszubskich potraw. W konkursie kulinarnym biorą udział członkowie lokalnych stowarzyszeń, kół gospodyń wiejskich, a także mieszkańcy Gminy Brusy, którzy chcą się pochwalić swoimi umiejętnościami kulinarnymi. Potrawy są oceniane przez niezależne gremia, jury organizatorów i publiczność. Oba składy jury wyłaniają zwycięzców, a przepisy udostępniane są na stronie organizatora.

- 6) **Festiwal Archeologiczny** to impreza o średniowiecznych tradycjach Zaborów, które przypomina Stowarzyszenie Grupa Młodych Archeologów z Brus. Jest to wydarzenie cykliczne, organizowane co 2 lata, na które przyjeżdżają grupy rekonstrukcyjne z całej Polski, a nawet z zagranicy. Od czterech lat festiwal odbywa się w Czernicy, gdzie na dużym terenie rozbijana jest wioska rycerska i odbywają się biegi, turnieje, walki, konkursy, warsztaty.

- 7) **Konkurs Recytatorski Literatury Kaszubskiej Rodnô Mòwa**, odbywa się cyklicznie od 50 lat na Kaszubach. W Brusach co roku odbywają się powiatowe eliminacje do Rodnô Mòwa, mające na celu wyłonienie najlepszych recytatorów z powiatu chojnickiego. Zmaganiom tradycyjnie przyświecały przede wszystkim zachęcanie do poznania oraz popularyzacja literatury kaszubskiej, tradycji i folkloru regionu, a także pielęgnowanie mowy kaszubskiej. Zwycięzcy reprezentują corocznie powiat chojnicki w Chmielnie, gdzie przyjeżdżają najlepsi recytatorzy z całych Kaszub.
- 8) **Czëtanié Remùsa** – konkurs czytelniczy w języku kaszubskim, głównym organizatorem jest Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Brusach. Konkurs skierowany jest do dzieci i młodzieży z gminy Brusy i co roku wydarzenie odbywa się w innej szkole podstawowej na terenie gminy. Celem konkursu jest aktywne uczestnictwo w szerzeniu mowy kaszubskiej.
- 9) **Jaselka w języku kaszubskim** - impreza cykliczna organizowana przez Centrum Kultury i Biblioteki, adresowana jest do dzieci i młodzieży z gminy Brusy. Zadaniem grup konkursowych jest wyłonienie najlepiej przygotowanego widowiska w języku kaszubskim.

- 10) Działalność **Teatru Obrzędu Ludowego „Zaboracy”** co roku członkowie amatorskiego Teatru Ludowego działającego przy Centrum Kultury i Biblioteki przygotowują przedstawienie teatralne, przybliżające znane postaci pochodzące z naszego regionu. W ich repertuarze znalazła się już sztuka „Balbina” Anny Łajming, „Świat wg Józefa Chełmowskiego”.

11) **Warsztaty regionalne w Chacie Kaszubskiej w Brusach - Jagliach** – skierowane są przede wszystkim do dzieci i młodzieży, swoją tematyką obejmują tradycje kaszubskie i różne aspekty życia codziennego dawnych Kaszub.

W ramach zajęć „Anioły Chełmowskiego” uczestnicy mogą pomalować drewnianą lub glinianą figurkę anioła, którą można zabrać do domu, a techniką malarstwa na szkle namalować postaci Świętych. Uczestnicy mogą również wziąć udział w warsztatach obejmujących dawne sposoby kiszenia kapusty, prania odzieży, lepienia z gliny naczyń i wypiekania słodkich wafli.

W 2018 roku zorganizowano 34 warsztaty tematyczne, w których wzięło udział 832 dzieci i młodzieży, dodano też kolejne warsztaty z malowania kaszubskich kogucików. Warsztaty cieszą się z coraz większym zainteresowaniem. W 2019 roku przeprowadzono prawie 97 warsztatów regionalnych, w których wzięło udział ok. 2300 osób z gminy Brusy i całego Kaszub.

12) **Pieczenie chleba w Widnie** – święto swojskiego chleba i bułeczek wypiekanych w piecu chlebowym. Jest to wydarzenie cykliczne organizowane już od ponad 20, lat w pierwszą sobotę sierpnia. W 2019 r. odbyła się 22-edycja tego wydarzenia. Ulubieńcy wypiekania swojskiego chleba spotykają się w Widnie, aby zobaczyć wszystkie czynności związane z wypiekaniem pieczywa w piecu chlebowym. Pieczenie chleba wykonuje już od lat Pani Agnieszka Wera, mieszkanka Widna. Festyn w 2019 roku uatrakcyjniony był warsztatami pieczenia chleba, które przeprowadził pan Artur Sarnek z Krakowa. Mieszkańcy oraz turyści mieli okazję przyrządzić sobie, jak się wypieka chleb w specjalnie do tego przystosowanym piecu, a także wzięli udział w licznych zabawach i konkurencjach

tematycznych. Nowością był konkurs „Na najsmaczniejszy swojski chleb” oraz otwarte warsztaty pieczenia chleba. Obie dyscypliny cieszyły się ogromnym zainteresowaniem.

13) **Zaborskie Dożynki Gminne** – coroczne święto plonów jest również okazją do podsumowania konkursów na najładniejszą wieś i posesję na terenie miasta i gminy. Dożynki w Brusach mają swoją wieloletnią tradycję. W organizację tej imprezy angażują się licznie mieszkańcy całej gminy, szczególnie mieszkańcy wsi. Dożynki to przede wszystkim święto rolników, którzy dziękują za zebrane plony. Co roku podczas uroczystości, w sposób szczególny, rolnicy z całej gminy są reprezentowani przez starostów. Impreza rozpoczyna się od mszy św. dziękczynnej. Podczas Eucharystii zawsze poświęcony zostaje chleb i przyniesione przez delegacje sołeckie korony i figury żniwne. Po mszy, orkiestra dęta prowadzi korowód dożynkowy, w którym uczestniczą: poczty sztandarowe, starostowie dożynek, delegacje rolników z wieńcami, rolnicy, gospodarze uroczystości oraz zaproszeni goście. W korowodzie nigdy nie brakuje przepięknie udekorowanych bryczek oraz maszyn rolniczych. Kolejną częścią żniwnego święta jest odśpiewanie „Mazurka Dąbrowskiego” oraz salut armatni przygotowany przez Kurkowe Bractwo Strzeleckie z Brus. Jedną ze szczególnych chwil dożynek jest moment dzielenia się chlebem. Starostowie na ręce burmistrza przekazują chleb wypieczony ze świeżo zebranego zboża, którym symbolicznie dzielą się z wszystkimi zebranymi na placu dożynkowym.

W 2019 roku Zaborskie Dożynki Gminne w dekoracjach i przygotowanych atrakcjach nawiązywały do polskich symboli narodowych. Impreza była bowiem dofinansowana z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w Programie Wieloletnim "Niepodległa", w ramach projektu "Wieś Kaszubska w drodze do niepodległości". Część artystyczną rozpoczął wspólny taniec poloneza, poprowadzony przez Zespół Pieśni i Tańca Krëbane. Grupa na scenie dożynkowej wystąpiła także indywidualnie, prezentując pieśni i tańce kaszubskie oraz rzeszowskie. Ponadto na scenie wystąpili Kabaret Wiejski Eksportowy Wytwór Gminny z Doruchowa i Teatr Obrzędu Ludowego Zaboracy. Na placu dożynkowym organizatorzy przygotowali szereg dodatkowych atrakcji. Nie zabrakło wystawy przedstawiającej postęp technologiczny na kaszubskiej wsi, odbyły się także warsztaty plecionkarstwa, pokaz dawnego młócenia zboża w wykonaniu mieszkańców Lubni, było stoisko animacyjne dla dzieci i młodzieży i obóz historyczny Stowarzyszenia Miłośników Historii Gryfa Pomorskiego „CIS” w Męcikale. Wśród atrakcji znalazło się też coś dla amatorów strzelectwa. Na strzelnicy przy zespole

szkół w Brusach odbył się Sołecki Turniej Strzelecki z broni pneumatycznej. Bardzo dużym zainteresowaniem cieszyły się sołeckie stoiska, które kusily uczestników znakomitymi przetworami, potrawami i wypiekami, których autorkami były w dużej mierze członkinie kół gospodyń wiejskich. Dużą atrakcją dla oka stanowiły, wyplecione przez mieszkańców poszczególnych sołectw, wieńce dożynkowe. W tym roku można było obejrzeć aż 17 różnych wieńców.

14) 11 listopada 2018r., mieszkańcy miasta i gminy, licznie świętowali 100. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę.

Uroczystości rozpoczęła msza św. w kościele parafialnym w Brusach. Następnie korowodem, z udziałem biało-czerwonej flagi, orkiestra, poczty sztandarowe, strażacy Ochotniczych Straży Pożarnych z gminy Brusy, mieszkańcy i goście przemarszerowali na cmentarz ofiar zbrodni hitlerowskich, gdzie oddano hołd ofiarom poległym i pomordowanym w latach 1939-1945. Okolicznościowe przemówienie w tym miejscu wygłosił burmistrz Brus Witold Ossowski. Wiązanki kwiatów złożyły licznie delegacje: władz samorządowych, służb mundurowych, szkół gminy Brusy i stowarzyszeń. Na zakończenie, wspólnie z orkiestrą i zespołem Krębane, zaśpiewano Rotę. Kolejnym przystankiem gminnego marszu niepodległości był skwer przy ośrodku zdrowia w Brusach. Odbyło się tam odsłonięcie pomnika upamiętniającego deportowanych w 1945 roku mieszkańców gminy Brusy do Związku Sowieckiego.

Centralne uroczystości Gminnych Obchodów Święta Niepodległości odbyły się na Placu Jana Pawła II. Rozpoczęto wspólnym odśpiewaniem hymnu państwowego w ramach ogólnopolskiej akcji *Niepodległa do Hymnu*. Wspólny śpiew prowadzili zespół Krębane i Chór Lutnia. Po hymnie nastąpił symboliczny wystrzał armatni oddany przez Kurkowe Bractwo Strzeleckie z Brus. Ważnym elementem uroczystości była brama powitalna,

wzorowana na bramach witających Wojsko Polskie w 1918 r. Na bramie tej umieszczono też symboliczną datę 1920 r., bowiem Brusy niepodległość odzyskały 2 lata później niż Polska. Brama ta jako symbol odzyskania niepodległości pozostanie w parku na stałe. Do 1920 r. nawiązywało też gminny marsz niepodległości, który przeszedł między innymi ulicą 2 lutego w Brusach. Jej nazwa upamiętnia odzyskanie niepodległości przez Brusy.

15) 75. rocznica boju pod Męcikalem

75 lat temu, 9-osobowa grupa partyzantów pod dowództwem Henryka Grabosza stoczyła bój z wojskiem niemieckim, broniąc bunkra „Zielony Pałac”. Uroczystości związane z obchodami rocznicy odbyły się 21 marca 2019r. w Męcikale.

Przy pomniku upamiętniającym to wydarzenie odbył się apel poległych ku czci siedmiorga partyzantów, którzy zginęli w walce z niemieckim okupantem. Wówczas życie swe oddali: Józef Dorawa, Edmund Kroplewski, Franciszek Lesman, Józef Mrozik, Stanisław Przytarski, Leon Szutenberg i Wojciech „Jan” Wirkus. Przy pomniku także, liczni uczestnicy uroczystości, złożyli kwiaty i zapalili symboliczne znicze. Historię tamtych wydarzeń wszystkim zgromadzonym przybliżył prezes Stowarzyszenia Miłośników Historii Gryfa Pomorskiego „Cis” Wojciech Derewiecki. Wśród słuchaczy obecni byli również członkowie rodzin poległych, bowiem najważniejszym momentem uroczystości było pośmiertne odznaczenie Krzyżem Zwycięstwa poległych partyzantów.

- 16) 26 listopada 2019r. odbył się I Gminny Przegląd Teatrów i Inscenizacji Kaszubskich „O złotą szyszkę”. Organizatorami konkursu było Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Czyczkowy "Zaboracy" oraz Szkoła Podstawowa im. bł. ks. Józefa Jankowskiego w Czyczkowach. Celem konkursu było rozwijanie zainteresowań małymi formami scenicznymi, kształtowanie umiejętności gry aktorskiej na scenie, uwrażliwianie na piękno języka kaszubskiego, rozwijanie umiejętności współpracy w grupie oraz promowanie inscenizacji i sztuk kaszubskich. Przegląd cieszył się dużym zainteresowaniem - zgłosiło się do niego 7 grup ze szkół gminy Brusy.

- 17) Co roku w gminie Brusy organizowany jest przez Stowarzyszenie Federacja Kaszëbë Baszka i Lës przy współpracy Centrum Kultury i Biblioteki oraz Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Oddziału w Brusach, Ogólnopolski Turniej Gry w Kaszubską Baškę. Turniej rozgrywany jest według przepisów gry Baszka Méster Sport, z asem serce – tzw. „Czerwona Baška”. Zawodnicy rywalizują w 3 kategoriach: drużynowej, par oraz indywidualnej pań, panów. Zawodniczki oraz zawodnicy rozgrywają 5 rund po 32 rozdania.

Gmina Brusy wyróżnia się bogactwem lokalnego dziedzictwa kultury niematerialnej. Jest ona kultywowana i promowana poprzez działalność szkół, bibliotek, sołectw, organizacji pozarządowych, twórców ludowych i zespołów muzyki ludowej. Centrum Kultury i Biblioteki im. Jana Karnowskiego w Brusach proponuje bogaty kalendarz imprez promujących lokalną kulturę niematerialną (festiwale, koncerty, wieczory poetyckie, spotkania autorskie, konkursy itd.). W zakresie kultywowania języka kaszubskiego w skali

całego regionu wyróżnia się działalność Kaszubskiego Liceum Ogólnokształcącego w Brusach uczącego języka kaszubskiego.

Lokalną muzykę i taniec ludowy zachowuje dla przyszłych pokoleń wywodzący się z Brus Kaszubski Zespół Folklorystyczny „Krëbane” oraz Teatr Obrzędu Ludowego „Zaboracy” działające przy Centrum Kultury i Biblioteki w Brusach. Lokalna historia kultywowana jest poprzez działalność organizacji pozarządowych. O średniowiecznych tradycjach Zaborów przypomina Stowarzyszenie Grupa Młodych Archeologów z Brus. Pamięć o bohaterach II wojny Światowej kultywuje Stowarzyszenie Miłośników Historii Gryfa Pomorskiego „CIS” z Męcikała.

Szkoły, Centrum Kultury i Biblioteki oraz liczne stowarzyszenia przypominają i promują twórczość lokalnych pisarzy i poetów, między innymi Anny Łajming, Stanisława Pestki tworzącego pod pseudonimem Jan Zbrzyca oraz Jana Karnowskiego. Twórczość Józefa Chełmowskiego pozostająca na pograniczu malarstwa, rzeźby ludowej oraz filozofii kultywuje między innymi rodzina artysty udostępniająca jego zbiory w otoczeniu domu rodzinnego.

Regionalne tradycje gospodarcze, przede wszystkim zbierania i przetwarzania runa leśnego i owoców, wykorzystują festyny ludowe organizowane przez poszczególne sołectwa np. Festyn Jabłkowy w Czyczkowach, Festyn Jagodowy w Wielkich Chełmach, Festyn Śliwkowy w Leśnie, Festyn Grzybowy w Męcikale. Sołectwa promują również dania kuchni lokalnej i tradycje kulinarne Zaborów.

Podsumowanie

Główne założenia i priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami to dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego z zachowaniem krajobrazu kulturowego Gminy oraz podwyższenie świadomości społecznej mieszkańców i właścicieli zabytkowych obiektów.

Na podstawie informacji zawartych w niniejszym sprawozdaniu można stwierdzić, że cele zawarte w Programie były realizowane wszechstronnie przez różnorodne i komplementarne zadania, które prowadziły do osiągnięcia założonego celu w miarę dostępnych środków prawnych i finansowych. Zadania obejmowały działania bezpośrednio wpływające na poprawę stanu zachowania zabytków jak i projekty upowszechniające i promujące lokalne dziedzictwo kulturowe.

Dokumentacja zdjęciowa i tekstowa:

1. Archiwum Urzędu Miejskiego w Brusach,
2. Archiwum Centrum Kultury i Biblioteki im. Jana Karnowskiego w Brusach,
3. Archiwum Szkoły Podstawowej im. bł. ks. Józefa Jankowskiego w Czyczkowach.